

Sametingets planveileder

Norsk
Sak SP 059/20

Sámedikki plánaveahkki

Mii ávžžuhit gielddaid/suohkaniid ja earáid geat barget plánemiin sámi guovlluin váldit adnui Sámedikki plánaveahki

Mearriduvvon Sámedikki dievasčoahkkimis juovlamánu 3. beaivvi 2020, ášši 059/20

Sisdoallu

1 Ulbmil

2 Doaibmaguovlu

3 Gáibádusat plánaprocessii ja mearrádusvuđđui

4 Deatalaš vuhtiiváldimat ealáhusdoaimmaheapmái

5 Deatalaš vuhtiiváldimat ealáhusdoaimmami

6 Mearkkašumit plánaveahki ovttaskas čuoggáide

1 Ulbmil

Plánaveahki ulbmil lea dili lámhčit nu ahte sihk- karastá sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuođu ja daid suodjaleami ja viidasat ovdáneami stáhtalaš, regiovnnalaš ja gielddalaš plánemiin ja earjilme- arrádusain plána- ja huksenlága dahje eará lága mielde, gč. plána- ja huksenlága § 3-1 vuosttaš lađđasa, c bustáva.

2 Doaibmaguovlu

Plánaveahkki guoská plánemiidda ja mearrá- dusaide mat sáhttet váikkuhit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luond- duvuodu árbevirolaš sámi guovllus nannámis ja mearas gitta ovttá nautalaš miilla rádjái eana- linjá olggobeallái. Árbevirolaš sámi guvlui gullet Romsa ja Finnmárku ja Nordlándá ja suohkana maidda boazodoalloláhka ja trollheimenláhka gusket, ja suohkanat Engerdal, Flatanger, Folldal, Frosta, Grong, Holtålen, Høylandet, Inderøy, Indre Fosen, Leka, Levanger, Lierne, Meråker, Midtre Gauldal, Namsskogan, Namsos, Nærøysund, Oppdal, Orkland, Os, Osen, Overhalla, Rendalen, Rennebu, Rindal, Røros, Raarvihke, Selbu, Snåase, Steinkjer, Stjørdal, Sunndal, Surnadal Tolga, Tydal, Tynset, Verdal, Ørland ja Åfjord.

Sámediggi galgá plánaveahki vuodđun atnit iežas oaivadeamis ja plánaproseassaid searva- miin, ja sáhtta plánemiin ja mearrádusain mat eai soaba plánaveahkkái ovddidit dárbbášlaš vuosttaldeami, váidalusa ja gáibádusa das ahte regiovnnaš plána galgá departementii ovddiduvvot.

Gielddat galget plánaveahki vuodđun atnit gield- dalaš plánemis, pláneannudeamis ja sier- rallohpeohcamiid gieđahallamis. Fylkkagielddat galget plánaveahki vuodđun atnit regiovnnaš plánemis. Stáhtalaš pláneneiseválddit galget plá- naveahki vuodđun atnit stáhtalaš areálaplánaid ráhkadeamis.

3 Gáibádušat plánaprošessii ja mearrádušvuđđui

Plánemis ja ovttaskamearrádušas plána- ja huksenlága mielde ja lánkaásahusa mielde váikkuhusčielggademiid birra galget:

a. Váikkuhusat sámi kultuvrra, ealáhusdoaim- maheami ja servodateallima luondduvuđđui leat nu bures go vejolaš čielggaduvvon ja čuvgejuvvon, ja árbevirolaš ja dieđalaš máhtu ala huksejuvvon. Árvvoštallamat galget čálalaččat leat olámuttos guoskkahuv- von vuoigatvuođalaččaide, beroštumiide ja almmolašvuhtii.

b. Sámi beroštumiid ovddasteaddjit konsul- terejuvvojit. Konsultašuvnnaid galgá čađahit buot dieđuiiguin relevánta beliid birra buot dásiin áššis ja dat galgá buori oskkus dáhpá- huvvat ja ulbmilin ovttamielalašvuođa joksat. Sámediggi galgá konsulterejuvvot dušše áššiin main ii leat vuostaldanlohpi plána- ja huksenlága § 5-4 mielde.

c. Doaimbajuid ollislaš váikkuhusat guos- kevaš geavahusguovllus árvvoštallojuv- vojit nu ahte vuhtiiváldá juo čađahuvvon, mearriduvvon dahje dohkkehuvvon plánaid dahje doaimbajuid.

d. Eavttuid maiguin áigumuš lea heađuštit ahte plánat ja doaimbajut ožžot unohis váikkuhusaid sámi kultuvrii, ealáhusdoaim- mamii ja servodateallimii galgá árvvoštallat ja mearridit go nu lea vejolaš. Das galgá árvvoštallat vejolašvuođa eavttuid mearridit areálaid ja resurssaid ođđasis ásaheapmái, restitušuvdnii ja máhcaheapmái maŋŋá go doaimbajidju lea loahpahuvvon.

e. Luondduvuođu vuhtiiváldima galgá mearkkašahtti ollu deattuhit.

f. Plánen ja eaŋkilmearráduš ii galgga ollislaš árvvoštallama vuođu dagahit ahte sámi kul- tuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateal- lima joatkin biehttaluvvo dahje mearkkašahtti lánkai loavkiduvvo geavahusguovllus.

g. Lánččojuvvo nu ahte sámegeielat bealit besset sámegeiela geavahit sihke čálalaččat ja njálmmálaččat.

4 Deatlaš vuhtiiváldimat ealáhusdoaimmaheapmái

Plánen ja eanjkilmearrádusat galget:

- a. Čearuid, čearuid lahtuid, boazoguoh- tunorohagaid, siiddaid, siidaosiid ja boazodol- liid areála- ja resursavuođu sihkkarastit dakko bokte ahte báikkálaš ja regiovnalaš váikkuhusaid vuhtiiváldá, dás maiddái garvinčuozahusaid.
- b. li boazodoalu johtolagaid giddet.
- c. Dárbbášlaš meriin árbevirolaš guollesajiid ja gođđosajiid areálaid sihkkarastit mat leat mearkkašahtti mávssolaččat guolásteap- mái sámi riddo- ja vuotnaguovlluin, ja ahte dorskebiebmanrusttegiidda ii ásašuvvo sadji eamidorski gođđoguovlluide. Váikkuhusat eai maid galgga báikkálaš guolásteapmái dagahit mearkkašahtti stuorra máhcakeahtes vahága dahje billisteami dihto guovllus.
- d. Areálaid sihkkarastit árbevirolaš meahcás- teapmái nugo bivddu, guolásteami, murrema, čoaggima, murjema ja duodjeávdnasiid viežžama.
- e. Kontinuehta gozihit johtalussii ja beassamii árbevirolaš meahcásteami johtolagaide.
- f. Dárbbášlaš meari mielde sihkkarastit gilvo- juvvon ja gilvvihahhti eatnamiid eanadoallo- buvttadeapmái ja guohtunguovllu šibihiidda nu stuorra šibitčorragii go doallu dálvvi badjel biebmat nagoda.

Plánema ja eanjkilmearrádusa váikkuhusaid ferte árvvoštallat ovttaskas olbmuid ja olm- mošjoavkkuid ektui main lea eallinvuođđu mii lea luondduvuođo ávkkástallamii čadnojuvvon; ollásit, muhtun muddui, dahje meahcástan- ja ealáhuslotnolasvuođaguin.

5 Deađalaš vuhtiiváldimat ealáhusdoaimmii

Plánen ja eanjilmearráduusat:

- a. Galget dagahit luonddu guoddevaš geavaheami ja vuhtiiváldima, vuodđun sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmii ja servodateallimii.
- b. Berrejit saji láchčit sosiokultuvrralaš diliid bisuheapmái nugo giellageavaheapmi, sosiálalaš geavahus, árbevirolaš máhtu fievrrideapmi ja buolvvaid gullevašvuohta eanadahkii, ássanbáiki ja báikegoddi nu ahte lea mielde kontinuitehta ovddideamen luondduvuođu geavaheamis.
- c. Berrejit mánáid lagas birrasiin sihkkarastit areálaid ja rusttegiid mat buktet vejolašvuođa eará mánáiguin ovtastallat, bisuhan dihte sámi kultuvrraset ja identitehtaset. Doaimmabijut mat oktavuoda bisuhit ja máhtu fievrridit buolvvas buvvii berrejit fuomášumi oažžut.
- d. Berrejit dagahit ahte barttaid ja bartaguovlluid huksen váldonjuolggadussan dáhpáhuvvá regulerenplána mielde gos maiddái guoskevaš infrastrukturdoaimmabijut dákkár bartaguovlluide leat plánas mielde. Bartahuksen berre nu guhkás go vejolaš leat čohkkejuvvon konsentreren dihte vahága lundui.
- e. Galgá kulturmuittuid ja kulturbirrasiid suodjalit, dás maiddái báikkiid maidda historjjálaš dáhpáhusat, osku dahje árbevierru lea čadnojuvvon, nu ahte daid historjjálaš árvvut ja geavahanárvu aktiviserejuvvo dálááiggis ja boahhtevaš buolvvaide.

6 Mearkkašumit plánaveahki ovttaskas čuoggáide

Čuokkis 1. Ulbmil

Čuoggá 1 vuodđun lea plána- ja huksenlága § 3-1 c bustávva mii dadjá ahte plánat galget lága ulbmilparagráfa rámmaid siskkobealde sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimbama ja servodateallima luondduvuođu. Plána- ja huksenlága § 3-1 ja plánaveahki ulbmilparagráfa eai daja dušše dan ahte sámi luondduvuođu sihkkarastin lea vuhtiiváldin maid plánemis galgá gozihit, muhto maiddái ahte lánka galgá leat aktiivvalaš reaidu dán barggu čoavdimis.

Plána- ja huksenláhka galgá nappo maiddái leat váikkuhangaskaoapmin masa positiivvalaš doaibmabijuid sáhtá mearridit gozihan dihte barggu sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuođu sihkkarastimis. Dákkár positiivvalaš doaibmabijut sáhtte ovdamearkka dihte leat ahte gielddat iežaset areálageavaheami, -suodjaleami ja -hábmema plánemis aktiivvalaččat mearridit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuođu sihkkarastit. Dan sáhtá ovdamearkka dihte dahkat go bidjá áššái guoski areáulbmila lagabui mearriduvvon, heivvolaš guovlluide, gč. plána- ja huksenlága § 12-5, dahje plána- ja huksenlága § 11-8 mielde mearridit vuhtiiváldinguovlluid. Dákkár guovlluid ásaheapmi sáhtá maid dagahit ahte ON guoddevašvuođa mihttomeriid joksat. Ráđđehus lea mearridan ahte ON 17 guoddevašvuođa mihttomearit, maidda Norga lea guorrasan, galget leat váldo geaidnun min áiggi stuorámus hástalusaid čuovvoleapmái, maiddái Norggas. Danne lea deatalaš ahte guoddevašvuođa mihttomearit šaddet servodat- ja areálaplánema vuođu oassin, gč. Našuvnnalaš vuordámušat regiovnalaš ja gielddalaš plánemii 2019-2023:s. 3.

Ulbmilparagráfa geažil plánaveahkki gusto maiddái suorgelágaide gos plánat daid mielde gullet plána- ja huksenlága ulbmilmearrádusa rámma siskkobeallai ja doibmet ovttas plána- ja huksenlága § 3-1 c bustávain.

Vuosttamuzžan lea Sámediggi geas lea váldi sámi beroštumiid plánaoktavuođas identifiseret ja albmanahttit.

Dasto plánaveahki ulbmilmearrádus vástida Finnmárolága ulbmilmearrádussii gos daddjojuvvo ahte: Lága ulbmil lea lágidit diliid nu, ahte eatnamat ja luondduvalljodagat Finnmárkku fylkkas hálddahuvvojit dássedis ja ekologalaččat suvdinnávccalaš vuogi vuogi mielde fylkka ássiide buorrin ja earenoamážit sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii vuođusin. Dákkár suodjaleapmi čuovvu maid Vuodđolága § 108:s ja álbmotrievttálaš mearrádusain nugo ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álgoálbmogiid birra iešmearrideaddji stáhtain (ILO 169), ja ON-konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, gč. plána- ja huksenlága § 3-1 njealját lađđasa.

Plána- ja huksenlágas ja dán plánaveahkis geavahuvvojit doahpagat "sámi kultuvra, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodateallin" dahje "sámi kultuvra dahje ealáhusdoaimmaheapmi". Vuodđolága § 108:s geavahuvvojit doahpagat "Giella, kultuvra ja servodateallin", Finnmárolágas ja minerálalágas geavahuvvo "sámi kultuvra, boazodoallu, meahcásteapmi, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodateallin", go fas luonddušláddjivuođalágas geavahuvvo dušše dajaldat "sámi kultuvra". Dát veahá iešguđetlágan dajaldagat gokčet dan seamma. Kulturdoaba vuodđolága § 108:s guoská buot beliide sámi kultuvrras ja dasto maiddái gillii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi maid anii NAČ 1984:18:s vuodđun ahte kulturdoaba galgá dynámalaččat dulkojuvvot nu ahte guoská maiddái ovdáneapmái mii dáhphuvvá. Sámi kultuvrra galgá viidát áddet, ja danne leat lassidoahpagat nugo "ealáhus", "ealáhusdoaimmaheapmi",

"boazodoallu", "meahcásteapmi", "giella" ja "servodateallin" iešguđet lágain unnit eanet geavahuvvon presiseren dihte áddejumi kulturdoahpapis. Dán plánaveahkis lea kulturdoaba dárkilabbot konkretiserejuvvon vuhtiiváldima ja dahkamušaid ektui mat plánema oktavuodas gozihuvvojit.

Ulbmil mii dadjá ahte plánaveahkki galgá sihkkarastit "sámi kultuvrra suodjaleami ja viidásat ovdáneami (...)" deattuha ahte sámi kultuvra ii leat lihkatmeahttun, muhto ahte máhttu luondduvuođu geavaheami birra ja geavahus leat dynámalaččat ja rivdet, luonddu ja birrasa váikkuhusaid geažil. Sánit viidásat ovdáneapmi galget kultuvrralaš joatkevašvuođa sihkkarastit, ja eai galgga dulkojuvvot vejolašvuohtan sápmelaččaid ávnnaslaš kulturvuodu heaittihit ja gáržžidit.

Čuokkis 2. Doaibmaguovlu

Plánaveahki čuoggá 2 vuosttaš lađas čájeha áššálaš ja geográfalaš doaibmaguovllu. Plánaveahki áššálaš doaibmaguovlu lea buot áššiid gieđahallan plána- ja huksenlága mielde nugo plánearrádus, earjilmearrádus ja sierralohpemearrádus plánaáššiin, dás maiddá sierralohpeáššiin. Dasto dat guoská plánastrategiija, plánaprográmma ja čielggadanprográmma hábmemii plána- ja huksenlága mielde ja lánkaásahusa mielde váikkuhusčielggademiid birra.

Plánaveahki áššálaš doaibmaguovlu lea mealgadii seamma go doaibmaguovlu Sámedikki njuolggadusain meahci rievdaduvvon geavaheami birra. Njuolggadusaid doaibmaguovlu rievdaduvvon meahccegeavaheami birra guoská, nugo dán plánaveahkis, maiddá váikkuhusčielggademiide, gieldda areáloassái, regulerenplánaide ja sierralohpeohcamiidda areálaplánain, muhto ii regiovnnalaš plánaide ja gieldda servodatoassái.

Geográfalaš doaibmaguovlu lea justa seamma go dat maid árbevirolaš sámi guovllun áddet. Guovlu lea definerejuvvon plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát lađđasa mearkkašumiin Sámedikki vuostaldanválddi birra. Fylka- ja gielddanamahusat plánaveahkis sohpet rievdademiide gielddastruktuvrras mat 2020 rájes gustomit.

Geográfalaš doaibmaguovlu guoská maid merrii sámi guovlluid olggobealde ovttá nautalaš miilla rádjái eanalinjjás olggos, gč. plána- ja huksenlága § 1-2. Árbevirolaš sámi riddo- ja vuotnaguovlluin ii leat makkárge čielga definišuvdna. Vuolggasadjin dat leat riddogielddat mat gullet árbevirolaš sámi guvlui.

Árbevirolaš sámi guovllus ii dárbbáš buot plánemis leat njuolga mearkkašupmi sámi kultuvrii. Dan ferte dattege ovttaskas guovllu ektui árvoštallat, ja ovttaskas plánema ja mearrádusa ektui.

Čuoggá 2 nuppi lađđasa mielde lea Sámedikkis oppalaš ovddasvástádus čuovvoleamis, ovdáneamis ja oaivadeamis plánaveahki ektui. Plánaveahkki ásaha maid vuodu Sámedikki geatnegahttojuvvon searvamii plánemii mii Sámedikkis lea plána- ja huksenlága § 3-2 goalmát lađđasa mielde. Sámedikkis lea plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát lađđasa mielde vuostaldanvuogiatvuohta gielddalaš areálaplánaid ja regulerenplánaid vuostá mat olgguštit dahje eai gozit beroštumiid main lea mearkkašahtti mearkkašupmi sámi kultuvrii. Sámediggi sáhtá maid vuosttaldeami ovddidit konsešuvdnaáššiid gieđahallamiin energijalága § 2-1, čázadatregulerenlága § 6 nr. 1 ja čáhceresursalága § 24 mielde. Dasto sáhtá Sámediggi gáibidit ahte regiovnnalaš plánat ovddiduvvojit departementii jus mearkkašahtti sámi beroštumit eai albma lánkai gozihuvvo, gč. § 8-4. Plánaveahki čuoggáin 4 ja 5 konkretiserejuvvo dárkilabbot mii lea mii sámi kultuvrra luondduvuodui sáhtá váikkuhit. Sámediggi sáhtá vuosttaldeami ovddidit plánaide dahje doaibmabijuide mat okto, dahje guovllu ovddeš plánaiguin ja doaibmabijuiguin ovttas dahket veadjemeahttumin dahje mearkkašahtti váddásabbon sápmelaččaide joatkit guoskevaš guovlluid ávkkástallamiin. Vaikke vel plánaveahkki konkretisere ge dárkilabbot

guđe váikkuhusaid árvoštallat galgá ja vuhtiiváldimiid gozihit galgá, de eai álo leat čielgasat ovttaskas dilálašvuodaid ektui. Plánaveahkki addá pláneneiseváldái stuorra doaibmamuni ieš hábmet plánaid báikkálaš dilálašvuodaid ektui. Lea deataleamos ahte mearkkašahtti sámi beroštumit eai olggušuvvo.

Čuoggá 2 goalmát lađđasa mielde galgá plánaveahki vuodđun atnit buot plánemis. Ášši ektui lea lunddolaš ahte plánaveahkki ii čana plánaeiseváldi juridihkalaččat dahje galgga áddejuvvot instruksan man pláneneiseváldi lea geatnegas čuovvut. Plánaveahki ovttaskas čuoggát dattege konkretiserejit geatnegasvuodaid mat plána- ja huksenlága § 3-1 c bustávas čuvvot ja geatnegasvuodaid mat eará lágain čuvvot ja Norgga álbmotrievttálaš geatnegasvuodaid. Iešguđet čuoggát leat oaivadeaddjin vuosttaldanválddi ektui maid Sámediggi lága § 5-4 mielde sáhtta doaimmahit gielddaplána areáloassái ja regulerenplánaide, konsešuvdnamearrádusaid váidalusaide energiijalága, čázadatregulerenlága ja čáhceresursalága mielde, ja vejolašvuhtii regiovnalaš plánaid lága § 8-4 mielde departementii ovddidit. Seamma láchkai go čuoggás 1 galgá plánaveahkki plána- ja huksenlága ulbmilmearrádusa mielde maiddá suorgelágaide gustot gos plánat daid mielde gullet plána- ja huksenlága ulbmilmearrádusa rámma siskkobeallai ja doaibmat ovttas plána- ja huksenlága § 3-1 c bustávain.

Plánemis ferte maid vejolašvuoda rahpat dasa mii ON-konvenšuvnnas siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra, artihkkalis SP 27 čuovvu, gč. olmmošvuoigatvuodálága § 2-3. SP:s 27 čuovvu ahte váikkuhusaide eamiálbmogiid kultuvrii galgá bidjat mearkkašahtti deattu ja ahte ii goassege sáhte sámi luondduvuodđui billistemiide lobi addit mat dagahit ahte olmmoš gii eamiálbmogii dahje eamiálbmoga muhtun jovkui gullá biehttaluvvo dahje mearkkašahtti láchkai loavkiduvvo iežas ealáhusa ja kultuvrra doaimmaheamis. Árbevirolaš sámi ealáhusdoaimmaheapmái dat mearkkaša ahte billisteamit eai sáhte dagahit ahte doaibma ii leat šat gánnáhahtti (HR-2017-2428-A teakstaoasit 71, 87, 94; NAČ 2007: 13 Ođđa sámevuoigatvuohta siidu 203. Go árvoštallá leago várra dákkár ráji rasttildit, de galget eavttut a) doarvai buorre čielggadanvuodđu, b) konsultašuvnnat, c) visováikkhusat, d) váidudeaddji doaibmabijut ja e)kvalifiserejuvnon stuorát deaddu beroštumiin leat mielde. Dát eavttut čuvvot maid njuolggadusaid § 3:s.

Čuokkis 3. Gáibádus plánaprosessii ja mearrádusvuodđui

Dát njuolggadus čielggada gáibádusaid dasa mo plánabargu galgá doaibmat ja mii plánabarggus galgá leat mielde.

Plánaveahki čuoggá 3 a bustávva galgá čuvgen- ja čielggadangeatnegasvuoda sihkarastit. Dat maid čuovvu plána- ja huksenlága čielggadangáibádusas, hálddašanlága čuvgengeatnegasvuodas, luonddušláddjivuodálága prinsihpain almmolaš mearrádusaide ja stáhta čielggadaninstruksan. Vai vuoigatvuodalaččaide, beroštumiide ja almmolašvuhtii livččii vejolaš árvoštallamiidda oainnu mearridit ja vel mearridit lea go áššemeannudeamis meattáhus, de árvaluvvomat fertejit leat čálalaččat ovdal go mearrádus dahkkojuvvo. Njuolggadus dadjá maid ahte váikkuhusaid árvoštallama vuodđun galgá leat dieđalaš ja árbevirolaš máhttu. Dát prinsihppa čuovvu luonddušláddjivuodálága § 8:s, gč. § 7, nu ahte gusto buot almmolaš válddi doaimmahemiide gitta opmodaga hálddašeamis. Čielggademiid sisdoallu ja lohku galgá heivehuvvot guoskevaš plánii ja leat relevánta mearrádussii mii galgá dahkkojuvvot, gč. láchkaásahusa váikkuhusčielggademiid birra § 17 vuosttaš lađđasa manjimuš čuoggá.

Plánaveahki čuoggá 3 b bustávva goziha prinsihpa mii dadjá ahte sámi beroštumiid ovddasteaddjit galget plánaprográmma, čielggadusprográmma, plánaevttohusa ja mearrádusaid birra konsulterejuvvot. Konsulteregeatnegasvuohta sáhtta guoskat sihke Sámedikki ektui ja eará sámi beroštumiid ektui. Presiserejuvvo ahte konsulteregeatnegasvuohta guoská maid sámi vuoigatvuodalaččaide mat hálddahaslaččat gullet min ránnjáriikkaide, ja mat dološáiggi rájes geavaheami vuodul doaimmaset doaimmahit guovllus mii

plánaveahki doaibmaguvlui gullá. Dákkár konsulterengeatnegasvuohta čuovvu ILO 169:s, earenoamážit artihkal 6:s, ON eamiálbmojulggastusa artihkal 19:s ja SP 27:s. Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas lea lánkaevttohus konsultašuvnnaid birra ja oaivadusevttohus fylkkagielddaid ja gielddaid konsulterengeatnegasvuođa birra gieskat leamaš gulaskuddamis. Danne čujuhit dáidda dokumeanttaide gos dárkileappot čilgejuvvo mo konsultašuvnnaid galget čađahuvvot. Plána- ja huksenlága § 5-1 mearkkašumiin daddjojuvvo ahte lea earenoamáš geatnegasvuohta mieldeváikkuheami sihkkarastit joavkkuide sámi álbmogis ja ahte dat čuovvu ILO 169:s. ILO 169 mieldeváikkuheami hápmi leat konsultašuvnnaid.

Konsulterengeatnegasvuohta čuovvu álbmotrievttis ja ovdal namuhuvvon lánkaevttohus lea danne gustovaš rievtti nannen lágas. Sámediggi áigu čujuhit ahte buot konsultašuvnnaid galget hálldašanlága ja čielggadaninstruvssa rámmaid doahttalit. Evttohusat ja čovdosat mat digaštallojuvvojit galget danne ovdal konsultašuvnnaid álo leat gulaskuddamis leamaš. Danne leat konsultašuvnnaid lasáhus ja ii juoga mii bohtá eará demokrátalaš mearrádusproseassaid sadjái. Deattuhuvvo ahte searvadahttin, konsultašuvdna ja mieldeváikkuheapmi berrejit dáhpáhuvvat nu árrat go vejolaš proseassain.

Sámedikkis lea plána- ja huksenlága § 5-4 mielde vuostaldanváldi. Dát váldi sihkkarastá Sámedikki searvama plánamearrádusain seamma lánkai go konsultašuvnnaid váldoelemeanttat. Konsulterengeatnegasvuohta gielddalaš plánameannudeamis ii guoskka danne Sámedikki ektui. Stáhtalaš areálaplánain plána- ja huksenlága § 6-4 mielde ii leat plána- ja huksenlága § 5-4 mielde vejolaš vuostaldeami ovddidit. Dákkár oktavuodain gusto stáhta konsulterengeatnegasvuohta Sámedikki ektui.

Plánaveahki čuoggá 3 b bustávva goziha prinsihpa mii dadjá ahte geavahanguovllu ovdalis ja plánejuvvon doaibmabijuid visováikkuhusaid galgá buot áššiin árvoštallat plána- ja huksenlága mielde ja lánkaásahusa mielde váikkuhančielggademiid birra. Dat lea hui deatalaš danne go ovttaskas doaibmabidju mii iešalddis ii dárbbas leat stuoris sáhtá dagahit hui deatalaš erohusa vejolašvuhtii luondduvuođu árbevirolaččat beassat geavahit ja geavaheami kontinuitehtii. Plána- ja huksenlága § 3-1 mearkkašumis oidno maid ahte doppe gos boazodoaloberoštumit guoskkahuvvojit galget plánaid ja doaibmabijuid buohkanas váikkuhusat ovttaskas orohagas /čearus árvoštallojuvvojit. Dát čuovvu maid lánkaásahusa § 21 goalmát lađđasis váikkuhusčielggademiid birra (VČ-lánkaásahus). VČ-lánkaásahusas galget dákkár buohkanas váikkuhusat buot birrasiidna ja servodatfáttáin árvoštallojuvvojit. SP artihkal 27 mielde eai leat dákkár visováikkuhusárvoštallamat ge ráddjejuvvon eksklusiiva ja kulturspesifihkka sámi geavaheapmái dego boazodollui. Dáid árvoštallamiid ferte danne dahkat maiddái luondduvuođu eará árbevirolaš geavaheami ektui, gč. olmmošvuoigatvuođalága § 2-3.

Plánaveahki čuoggá 3 d bustávva čujuha dasa ahte galgá váidudeaddji doaibmabijuid árvoštallat dakko gokko luondduvuođu árbevirolaš geavaheapmái lea vejolaš heajos váikkuhusaid caggat. Dákkár váidudeaddji doaibmabijuin ferte leat duohta beaktu jus dain galggašii leat doaibma. Dákkár doaibmabijuid árvoštallama ferte dahkat mieldeváikkuheamiin ja konsultašuvnnaiguin sámi beroštumiiguin mat njuolga leat guoskkahuvvon. Ii leat doarvái ahte plánaeiseváldi okto mearrida eavttuid váidudeaddji doaibmabijuid ektui buhtadan dihte mearrádusa rievtti mielde dieđekeahtá lea go doaibmabijuin jurddašuvvon beaktu.

Seamma lánkai galgá árvoštallat vejolašvuođa eavttuid mearridit areálaid ja resurssaid ođđasis ásaheapmái, restitušuvdnii ja máhcaheapmái maŋná go doaibmabidju lea loahpahuuvvon. Dat čuovvu ON julggastusa artihkal 28:s eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Artihkal 28 buktá geatnegasvuođa eatnamiid, territoriaid ja resurssaid ođđasis ásaheapmái, restituereht ja máhcaheapmái maid eamiálbmogat árbevirolaččat leat oamastan dahje eará lánkai veahkadan dahje geavahan, ja mat leat konfiskerejuvvon, vuollástuvvon dahje eará lánkai manahuuvvon almmá iežaset friija ja diehtovuđot ovdagihtii miehtama haga. Alimusriekti čatná maid dákkár ođđasis ásaheami geatnegasvuođa ILO-konvenšuvnna 169 artihkkalii 14 (1), gč. HR-2018-456-P (Nesseby) teakstaovssi 173.

Plánaveahki čuoggá 3 e bustávva goziha prinsihpa das ahte sámi kultuvrra jna. luondduvuođu vuhtiiváldin mearkkašahtti ollu deattuhuvvo. Maiddái dát lea gáibádus mii čuovvu SP 27:s. Dákkár mearráduusat leat maid sajáiduhthuvvon biras- ja resursalágaide, nugo luonddušláddjivuodáláhkii (§14), minerálašláhkii (§ 179, mearraresursaláhkii (§ 7 g bustávva) ja mearraenergijaláhkii (§ 1-5). Dat dagaha ahte luondduvuođu vuhtiiváldin ii leat mielde dušše dakkár beallin go ollu eará. Jus doaimbajus leat garra gáržžideaddji váikkuhusat sámi árbevirolaš luonddugeavaheami luondduvuđđui, de ii galgga eará vuhtiiváldimiid beroštumiin leat čielga stuorát deaddu.

Plánaveahki f bustávva goziha prinsihpa das ahte ollislaš árvvoštallama vuodul ii sáhte dakkár billisteami luondduvuođus suovvat mii dagaha ahte sámi kultuvra, ealáhusdoaimmaheapmi ja servodateallin biehttaluvvo dahje mearkkašahtti láhkai loavkiduvvo. Dát lea vealtameahttun caggi dasa maid SP 27 mielde sáhtá suovvat. Jus billisteapmi dagaha ahte sámi árbevirolaš ealáhusbargi luondduvuođu geavaheapmi guovllus ii leat šat gánnáhahtti, de ii sáhte doaimbajju suovvat (HR2017-2428-A teakstaoasit 71, 87, 94; NAČ 2007:13 Ođđa sámevuoigatvuohta s. 203; Geir Ulfstein 2013). Ollislaš árvvoštallamis leat bealit mielde mat čuvvot plánaveahki čuoggá 4 a bustávas e bustávvi. Doppe gos sámi kultuvra gielain, servodateallimiin ja ealáhusdoaimmahemiin juo lea garrasit vaháguvvon galgá dat maid leat ollislaš árvvoštallama deatalaš bealli.

Plánaveahki čuoggá 3 g bustávva deattuha ahte sámegeielat bealit besset sámegeiela geavahit čálalaččat ja njálmálaččat. Gielddalaš, regiovnnaš ja stáhtalaš orgánaide sámegeiela hálddašanguovllus čuovvu dát sámelága §§ 3-2:s ja 3.3:s. Giellahálddašanguovllu olggobealde ii leat njuolga vuoigatvuohta sámegeiela geavahit gulahallamis almmolaš orgánain. Dattege lea deatalaš dasa saji láchit vai ášši doarvái čuvgejuvvošii ja konsultašuvnnat attášedje jurddašuvvon beavttu.

Čuokkis 4. Deatalaš vuhtiiváldimat ealáhusdoaimmaheapmái

Plánaveahki čuoggá 4 a bustávva čielggada guđe váikkuhusaid boazodollui árvvoštallat galgá go meahci geavaheapmi rievda.

Areála- ja luondduvuođđu lea boazodoalu deataleamos resursa. Dat lea ieš eaktun boazodollui ealáhussan ja kultuvran. Almmolaš eiseválddiin ja eará vuoigatvuođalaččain lea danne alddiineaset ovttas boazodoaluin ovddasvástádus boazodoalloareálaid sihkkarastit. Dat čuovvu maid boazodoallolága § 1:s. Boazodoalu doaimmahanvuohki dahká ealáhusa hui gitta areálaide, ja sivvan dasa leat marginála guohtunguovllut ja bohcco dárbu iešguđetlágan áigodatguohtumiidda ja johtolagaide daid gaskka. Plánameannudeamis galgá boazodoalu areála- ja resursavuodđu váikkuhusaid árvvoštallat. Váikkuhusaid ferte boazodoalu iešguđet organiseren- ja vuoigatvuođadásiin árvvoštallat. Dan lea dárbu dahkat danne go billistemiide main leat dakkár váikkuhusat ahte boazodoalli ii šat sáhte gánnáhahtti láhkai iežas siiddas ja orohagas doaimmat, ii sáhte lobi addit, gč. plánaveahki čuoggá 3 f bustáva.

Sámedikkis lea ollislaš ovddasvástádus boazodoalu vuoddu sihkkarastimis ja lea danne maid vuosttaldanváldi plánain main lea mearkkašahtti váikkuhus boazodollui. Fylkkamánni boazodoallohálddahus lea stáhta eiseváldi boazodoalloáššiin ja ii leat danne plánaáššiin boazodoalu ovddasteaddji. Sámediggi ovddasta álbmotválljen orgánan sámi álbmoga, muhto ii leat ovttaskas sámi vuoigatvuođalaččaid ovddasteaddji. Boazodoallu sáhtá danne orohatstivrrain dahje siiddain gáibidit plánabarggus iežas ovddastit, gč. plánaveahki čuoggá 3 b bustáva. Fylkkamánnis lea, nugo Sámedikkis, vuosttaldanváldi boazodoalu areála- ja resursavuodđu suodjaleamis. Vaikke vel Sámediggi ja Fylkkamánni árvvoštalašedje vuosttaldeami gažaldaga goabbat láhkai, de das ii leat makkárge mearkkašupmi dasa ahte sáhtá go vuosttaldeami ovddidit, muhto šaddá leat oassin vihkkedeamis maid departemeanta áššis ferte dahkat go departemeanta galgá dan mearridit.

Plánaveahki čuoggá 4 a bustávas čuovvu ahte sihke báikkálaš ja regiovnnaš váikkuhusaid rievdaduvvon geavaheamis galget árvvoštallat. Billistemiin sáhttet leat njuolga váikkuhusat areálavuđđui, muhto boazodoalu doaimmahanvuohki guottetguovlluiguin, guohtonguovlluiguin ja johtolagat gujiiguin leat lotnolas ja ollislaš vuogádat mii billisteamii geažil sáhtta bieđganit. Boazu šaddá guovlluid garvit gos leat billisteamit ja aktivitehta, ja dat gáržžida bohcco vejolašvuoda stuorát guovlluid geavahit ja ii dušše ieš konkrehta fysalaš billisteamii. Dat dagaha ahte meahci rievdaduvvon geavaheamis sáhttet eahtenjuolga ja regiovnnaš čuozaheamis dájvja leat unnimusat seamma bahát go báikkálaš njuolga váikkuhusat. Danne lea plánaid ja doaibmabijuid oktavuodas hui deatalaš olles doaibmavuogádaga árvvoštallat.

Plánaveahki čuoggá 4 b bustávva goziha boazodoallolága mearrádusaid das ahte johtolagaid ii sáhte giddet, gč. boazodoallolága § 22. Kárttas oidno johtolat mas govdotat lea 1,5 km. Dán johtolaga sadii sáhtta mealgat ollu rievddadit dálkki ja siivvu mielde. Johtolat čájeha danne dušše man háltái, ja danne ferte vuordit ahte johtin ferte sáhttit mealgat govddit eatnamis dáhpáhuvat. Dilálašvuodas gos boazodoallu ii beasa friija ja headuškeahhtá bohccuiguin árbevirolaš johtolaga mielde johtit, johtolat adnojuvvo leat giddejuvvon. Dat mearkkaša ahte ii leat sáhka dušše johtolaga ollástit giddemis, muhto ahte mearrádus fátmasta maiddái johtolaga gáržžideami ja huksema dan lahka, ja muosehuhttima maid doaibmabiju huksen dagaha. Dan ferte konkrehta dáhpáhusas árvvoštallat. Johtolagain lea earenoamáš suodjaleapmi justa danne go dain lea guovddáš mearkkašupmi joatkevaš boazodollui. Danne lea deatalaš ahte plánat ja doaibmabijut konkrehta árvvoštallet váikkuhusaid johtolagaid suodjaleami ektui boazodoallolága § 22:s. Johtolahkii gullet maid giddejuvvon lánen- ja boltunsajit bohcco fievrredeapmái.

Plánaveahki čuoggá 4 c bustávva guoská riddo- ja vuotnabivddu areálaide ja doaibmabijuid váikkuhusaide. Ođđa areálageavaheamis ovttá nautalaš miilla rádjái eanalinjjás olggos berre guollebiebmanrusttegiid, bieggá- ja bárrofápmohuksema, mineráladoaimma deponerema, petroleumdoaimma fanasjohtalemiin, revrebijama ja kábelbijama jna. váikkuhusaid dálá guollesajiid ja gođđosajiid ektui árvvoštallat. Dát mearrádus guoská danne duohta areálageavaheapmái, mii joatkevaš guolásteami dáid guovlluin sáhtta headuštít. Dákkár rievdaduvvon areálageavaheami váikkuhusaid berre earenoamážit árvvoštallat joatkevaš báikkálaš geavaheami ja ássama vejolašvuoda ektui. Akvakulturlágas čuovvu ahte areálaberoštumiid galgá vihkket go akvakultuvrra lokalitehtaid mearrida, ja ahte earret eará galgá eará areálaberoštumiid earenoamážit deattuhit, gč. §§ 6 ja 16. Láhkaásahas akvakultuvrra lobi birra eará šlájaid go luossa, dápmot ja girjeluossa čuožžu § 7 vuosttaš lađđasa a bustáva nuppi čuoggás ahte: "Lokaltehtaid ii galgga dorskái ásahtit eamidorski gođđoguvolluide". Lea seamma go dat maid dán plánaveahkis oaidnit. Gođđoguvolluid čielggadeamis lea deatalaš árbevirolaš máhtu dan birra viežžat.

Čuoggá 4 c bustávva guoská maid doaibmabijuid vejolaš váikkuhusaide earret konkrehta fysalaš doaibmabiju mearas. Dat guoská doaibmabijuide mat sáhttet nuoskkidit, jiekŋaráhkadeami rievddadit, rávnnjiide, vuonaid čáhcečoahkkádussii ja -temperatuvrii. Dat sáhtta ovdamearkka dihte guoskat petroleumlágan aktivitehtii, guollebiebmanrusttegiidda, vuotnadeponiijaide dahje čázádatreguleremiidda mat dagahit ahte guoli guohtunvuodđu ja gođđodilálašvuodát rivdet, muosehuhttojuvvojit dahje billistuvvojit. Go dákkár doaibmabijut dagahit ahte geográfalaččat ráddjejuvvon guolásteapmi maid measta beare dihto guovllu álbmot lea doaimmahan nohkka, de daidda ii berre lobi addit. Dat čuovvu maid alimusrievtti duomus Gáivuotna-áššis (Rt. 1985 s. 247) gos alimusriektii gávnnaš ahte čázádatreguleren mii dagahit ahte vuona jiekŋa stuorui mielddisbuvttii buhtadangeatnegasvuoda manahuvvon guolásteami ovddas 50 vuotnaguolásteddjiide geat ruovttubivdduin Gáivuonas barge. Ággan dasa lei ahte guolásteddjiid bivdu lei leamaš nu konsentrerejuvvon ja earenoamáš ahte mealgadii sáhtii eksklusiivan adnojuvvo, ja lei olggos guvlui mealgadii doaibman seamma láchkai go vuoigatvuoda doaimmaheapmi.

Čuoggá 4 c bustávva atná maid vuodđun ahte váilevaš máhtu ii sáhte ággan geavahit doaibmabiju čadaheapmái. Seamma prinsihppa čuovvu maid luonddušláddjivuođalága § 9:s.

Plánaveahki čuoggá 4 d bustávva goziha prinsihpa das ahte árbevirolaš meahcásteami nugo bivddu, guolásteami, čoaggima, murjema ja eará ávnnasviežžama duodjái galgá sihkkarastit. Meahci ođasmuvvi resurssaid ávkkástallanvugiid logahallan ii leat dievaslaš, ja sáhtta maid guoskat boazodoalu jeageldoahpumii gos dat lea lobálaš, gč. boazodoallolága § 64. Boazodoallolága § 26 mielde lea das geas lea vuoigatvuohta boazodoalu doaimmahit maid dá vuoigatvuohta bivddu ja guolásteami doaimmahit stáhtaalmennehis, ii earenoamážit matrikulerejuvvon stáhta opmodagas Finnmárkkuopmodaga eatnamis dan orohagas gos boazodoalu doaimmaha. Maiddái priváhta eatnamis sáhttet boazodoallovuoigaduvvomat leat vuoigatvuođaid háhkan bivdui ja guolásteapmái dološ áiggi rájes geavaheami oamasteami bokte, gč. boazodoallolága § 4.

Olbmot ja joavkkuid olbmot mat boazodollui eai leat čadnojuvvo maid sáhttet leat rievtti háhkan ođasmuvvi resurssaid ávkkástallamii oamasteami ja dološ áiggi rájes geavaheami bokte. Čuoggá 4 d bustávva konstatere ahte ovttaskas olbmuid ja joavkkuid olbmuid luondduvuođu geavaheapmi, nugo bivdu, lubmen jna. sáhtta leat deatalaš sámi kultuvrra sihkkarastimii ja ovdánahtimii. Dát čuokkis plánaveahkis dáhtošii ahte plánaeiseváldi ferte areálaid dása sihkkarastit. Plánemis berre konsultašuvnnaiguin ja árbevirolaš geavahemiin gozihit dákkár resursaávkkástallama earenoamáš guovddáš ja deatalaš guovlluid . Lea ovdamearkka dihte vejolaš plána- ja huksenlága § 11-8 mielde vuhtiiváldinavádagaid mearridit giđđaloddemii, rievssatgárdumii, sáivasáimmasteapmái, deatalaš luomejekkiide jna.

Plánaveahki čuoggá 4 e bustávva dadjá ahte plánemis galgá kontinuehta geahččalit gozihit ja beassama johtolagaide mat árbevirolaš meahcásteapmái leat čadnojuvvon. Joatkevaš praktihkalaš beassan meahcceresurssaide lea árbevirolaš geavaheami ja dán geavaheami máhtu bisuheami eaktu, gč. konvenšuvnna biologalaš šláddjivuođa birra art. 8j ja 10 (c) ja luonddušláddjivuođalága § 1. Árbevirolaš geavaheapmi ii leat stahtalaš geavaheapmi. Sihke máhttu geavaheami birra ja ieš geavahus leat dynámalaččat ja rievdamin, luondu ja birrasa váikkuhusaiguin. Danne lea báikegoddeálbmogii deatalaš ahte johtolagaid joatkevaš geavaheapmi bivdui ja čoaggimii lea vejolaš. Rievdaduvvon geavaheapmi mii dákkár kontinuehta ja beassama johtolagaide heađušta gáržžida luondduvuođu árbevirolaš geavaheami. Johtolagaid geavaheapmi ferte dattege soahpat biologalaš, eanadatlaš ja geologalaš šláddjivuođa gáhttemiin, gč. njuolggadusaid § 7 a bustáva. Danne lea johtolagaid báikkálaš ja árbevirolaš geavaheapmi maid ferte geahččalit sihkkarastit.

Čuoggá 4 f bustávva čatnasa gilvojuvvon ja gilvvihahti eatnamiid suodjaleapmái eanalága § 9 mielde. Go spiehkastemiid eanalága mearrádusain árvvoštallá das ahte gilvojuvvon eatnama ii galgga ulbmiliidda geavahit main áigumuš ii leat eanadoallobovttadeapmi, de ferte dahkat ollislaš árvvoštallama gos árbevirolaš sámi ealáhusdoaimmaheami beroštupmi deattuhuvvo dan mielde mii čuožžu oaivadusčuoggá 3 a bustávas f bustávvi.

Plánaveahki čuoggá 4 nubbi lačas dadjá ahte areálaplánaid váikkuhusaid galgá árvvoštallat ovttaskas olbmuid ja joavkkuid olbmuid ektui main ollásit, muhtun muddui dahje meahcástan- ja ealáhuslotnolasvuođaiguin lea eallinvuođdu mii lea luondduvuođu ávkkástallamii čadnojuvvon. Mearrádus čielggada ahte sáhttet leat sihke ovttaskas olbmot ja joavkkuid olbmot mat ođasmuvvi resurssaid ávkkástallet, ja maid daasa ferte areálaid sihkkarastit. Dat lea seamma go Finnmárkolága § 24:s das ahte gieldda sáhtta earenoamáš rievtti addit ođasmuvvi resurssaid ávkkástallamis dárkileappot čilgejuvvon guovllus árbevirolaš geavaheapmi mielde. Ii leat makkárga gáibádus dasa ahte ávkkástallan galgá leat ealáhusdoaimma vissis dienassturrodagain. Ávkkástallan sáhtta áinnas lotnolassii eará doaimmain dáhpáhuvvat mii birgejumi buktá. Dávjá lea dákkár ávkkástallan doaimma mii lea veahkin dálloalloekonomiijai, ja nu maid dahká ahte ii leat nu stuorra dárbu njulggestaga dienasbargui dahje dienasdoibmii.

Čuokkis 5. Deatalaš vuhtiiváldimat kultuvrii ja servodateallimii

Plánen ja mearrádusat galget dagahit luonddu guoddevaš geavaheami ja vuhtiiváldima sámi kultuvrii, ealáhúsdoaimmaheapmái ja servodateallimii vuodđun, nugo maid luonddušláddjivuodálaga § 1:s čuovvu. Vuhtiiváldimiid ja váikkuhusaid maid sámi kultuvrii oppalaččat ja sámi servodateallimii plánaveahki mielde ferte gozihit leat luonddu guoddevašvuolta, sosiokultuvrralaš bealit, mánáid bajásšaddanbiras ja kulturmuittut ja kulturbirrasat.

Plánaveahki čuoggá 5 a bustáva mielde berrejit plánat vejolašvuoda addit guoddevaš geavaheapmái ja luonddu vuhtiiváldimii sámi kultuvrii vuodđun. Dat mearkaša ahte galgá árvoštallat leat go plánaid váikkuhusat dakkárat mat sihkkarastet otná sámi kultuvrra ja servodaga dárbbuid almmá gáržžideamen boahtteáiggi sámi servodagaid vejolašvuoda dárbbuid oažžut gokčojuvvot. Jus luonddu biologalaš šláddjivuoda, eanadatlaš geologalaš šláddjivuoda ja ekologalaš proseassaid ii gáhtte, de sámi kultuvrra vuodđu gáržu. Dat čuovvu maid luonddušláddjivuodálaga §§ 1 ja 4. Rievdaduvvon geavaheami váikkuhusaid biologalaš šláddjivuhtii, eanadatlaš geologalaš šláddjivuhtii ja ekologalaš proseassaide ferte danne árvoštallat.

Plánaveahki čuoggá 5 b bustáva mielde ferte váikkuhusaid sosiokultuvrralaš beliide árvoštallat. Plánaid váikkuhusaid sámegeallii ferte árvoštallat ja vuhtiiváldit. Sáhtta jurddašit ahte doaibmabidju sáhtta dagahit lasi sámegealliel gelbbolašvuoda dahje ahte sámegealla dilli gozihuvvo. Dilálašvuoddat gos sámi kultuvra lea deddojuvvon ja sámegealla lea hui rašši, maid sáhttet dagahit ahte luondduvuođu doaibmabidju mii árbevirolaš sámi geavaheami gáržžida, gos giella maid geavahuvvo, dagaha ahte sámegealla raššu vel eanet. Sosiálalaš geavahus ja árbevirolaš máhtu fievrreapmi leat kultuvrii deatalaš elemeanttat. Jus sirddolašvuolta ja dahje sisapendelastin ii dáhpáhuva integreremiin báikkálaš sámi kultuvrralaš searvevuhtii, de dat sáhtta sosiálalaš geavahusaid raššudit mat muđui leat mielde báikegotti sámi kultuvrra bisuheamen. Dákkár integrerema eaktun lea dattege dávjá ahte guovllu sámi kultuvra lea nanus ja ii deddojuvvon. Dáid beliid ferte plánemis árvoštallat.

Váikkuhusat ássanbáikái, báikegottiide ja buolvvaid gullelašvuhtii maid leat bealit maid plánemis ferte árvoštallat. Ássanminstara leat dávjá fuolkevuolta, gullelašvuolta báikái ja fárrenminstarat hábmen. Maiddái otna báidnet sogat sámi ássamiid, ja sámi gilážiid eanadagas sáhtta sogaid vuohhtit. Soga luottat bargguid ja leahkima manjis ovddidit maid gullelašvuoda báikkiide otna. Go ássanbáikkiid guodđa, de ii sohki šat dovdda seamma gullelašvuoda. Dállu, visttit ja eanadat šaddet dalle dávjá seamma deatalaččat. Dákkár gullelašvuolta lea danne ollugiidda deatalaš ággan dasa ahte doallat gitta soga ovdeš ássanbáikkis dahje ássansajis, ja dan geavahit astoáigeviesun ja astoáigeguovllun. Dákkár geavaheapmi sáhtta maid albmanahhtit rievdaduvvon dahje ođasmahttojuvvon vuogi báikkiid áddet áigodatássansadjin, heivehuvvon ođđaáiggi eallinvuohkái ja doibmii mii dietnasa buktá. Dat buktá kontinuitehta gullelašvuhtii ja ássanbáikki ja eanadaga geavaheapmái. Dákkár vuhtiiváldimiid ferte árvoštallat. Plánamearrádusaid ja -njuolggadusaid ráhkadeapmi gielddaplána biedgguid ássama areáloasis LNFR-avádagain berre dán vuhtiiváldit. Dán čuoggáš čujuhuvvo ahte dat guoská maid riddo- ja vuotnaguovlluide. Plána- ja huksenlága § 11- 4 nr. 5 b bustávva, gč, § 11-11, addá vejolašvuoda areála bidjat biedgguid viesso-, astoáigi- ja ealáhushukseimiidda. Mearrádus ii leat jurddašuvvon danin ahte eanet biedgguid viesso- ja bartahuksema luoitit go dássáži, ja galgá geavahuvvot dušše duohta biedgguid huksemii LNFRavádagas Vejolašvuolta biedgguid viesso- ja astoáigehukseimii, maid ii sáhte atnit eanadoalu ja boazodoalu oassin, lea jurddašuvvon stivrenreaidun ovttaskas áššemeannudeamis.

Čuoggá 5 c bustávva konkretisere dárkileappot mo plánemiin sáhtta buriid bajásšaddanbirasiid mánáide sihkkarastit ja daidda vejolašvuoda addit sámi kultuvrra ja identitehta bisuhit ja ovdánahttit. Dát čuokkis dievasmahtta stáhtalaš plánanjuolggadusaid nannen dihte mánáid ja nuoraid beroštumiid plánemis. Sámi mánáide ferte buriid ja olámuttolaš olgoareálaid beaivválaš aktivitehtii sihkkarastit. Stuorát gávpogiin ja

čoahkkebáikkiin sáhttet stoahkan- ja deaivvadanbáikkid leat áigejuovdil, gos sámi mánáide lea álki deaivvadiid ja ovtastallat. Maiddái guovlluin gos sáhttet leat guhkes gaskkat mánáid gaskka, livččii vejolašvuohta oktasaš friija stoahkamii ja aktivitehtii deatalaš. Muhtun báikegottiin leat mánáid stoahkansajit guhká geavahuvvon, váikke sohka buolvaid. Lea deatalaš ahte plánen dán vuhtiváldá ja fuolaha ahte mánáid stoahkan ja aktivitehta bisuhuvvo dán guovlluin. Stoahkan- ja olgoguovlluid berre láchčit ja hábmet nu ahte daid dovda ja dain leat sámi kulturdovdomearkkat. Čuoggá 5 c bustáva nubbi čuokkis deattuha ahte plánahábmen berre árvoštallat gulahallanvejolašvuođa buolvaid gaskka. Guovddáš dovdomearka sámi kultuvrras lea ahte máhtu ja árbevieruid fievrredeapmi dávjá dáhpáhuvvá geavtalaš ovtastallamis buolvaid gaskka. Plánen berre dili láchčit nu ahte dan sáhtá joatkit. Dás sáhtá ovdamearkka dihte leat sáhka das gosa mánáidgárddiid ja boarrásiid viesuid dahje boarrásiidsiiddaid nuppiid ektui cegge, ja das mo leat historjjálaš luottaidd ektui ceggejuvvon nugo goahtesajiid, bivdosajiid ja geavahanguovlluid ektui nugo guollesajit ja sullasaččat.

Plánaveahki čuoggá 5 d bustávva oaivada dan guvlui ahte ođđa bartaguovlluid berre váldonjuolggadussan regulerenplána mielde ásahit. Infrastrukturdoaimbajuid nugo geainnu, čázi, kloáhkka ja rávnnji, lea maid dákkár bartaguovlluide áigejuovdil hukset, ja daid berre regulerenplánaide mielde váldit. Jus dákkár infrastrukturdoaimbajuid aktualiserejuvvojit manjá go regulerenplána lea mearriduvvon ja bartaguovlu lea ásahuvvon, de berre juolggadus leat ahte doaimbajuid sáhtá doibmii bijat dušše regulerenrievdademiin ja ii dušše sierralobiin. Dát čuokkis lea mielde váldojuvvon iešguđet guovlluid vásihusaid vuodul, go earenoamážit geainnut barttaide ja bartaguovlluide leat ráhkaduvvon almmá plána haga ja ollu oktavuodain almmá lobi haga plána- ja huksenlága mearrádusaid mielde. Huksen mii lea čohkkejuvvon nu bures go vejolaš konsentrerešii meahccegeavaheami vahága leaš dal boazodollui, eanadollui dahje bivdui čadnojuvvon. Go buot stuorát huksemat lea gielddaplána areálaosiin stivrejuvvon, de dat sihkarastá sihke viiddis mieldeváikkuheami, ollislaš árvoštallamiid ja diehtevašvuođa.

Plánaveahki čuoggá 5 e bustávva čujuha ahte plánemis ferte sámi báikkiid vuhtiváldit main lea earenoamáš historjjálaš mearkkašupmi sihke historjjálaččat, muhto maiddái otná geavahanárvvu geažil ja boahtevaš buolvaid buorin. Kulturmuittolága § 3:s čuovvu ahte ii sáhte kulturmuittolága § 4 mielde doaimbajuid johtui bidjat mat heivetmeahttumit automáhtalaččat ráfáidathttojuvvon kulturmuittuid sáhttet billistit. Galgá seamma láchkai vuhtiváldit báikkálaš oainnu das mo iešguđet doaimbajuid kulturhistorjjálaš deatalaš sajide váikkuhit. Vaikke vel doaimbajuid ii dagat juolga fysalaš billisteamii, de sáhtá doaimbajuid čuohtat nu ahte dan ropmin atná kulturmuittuin.